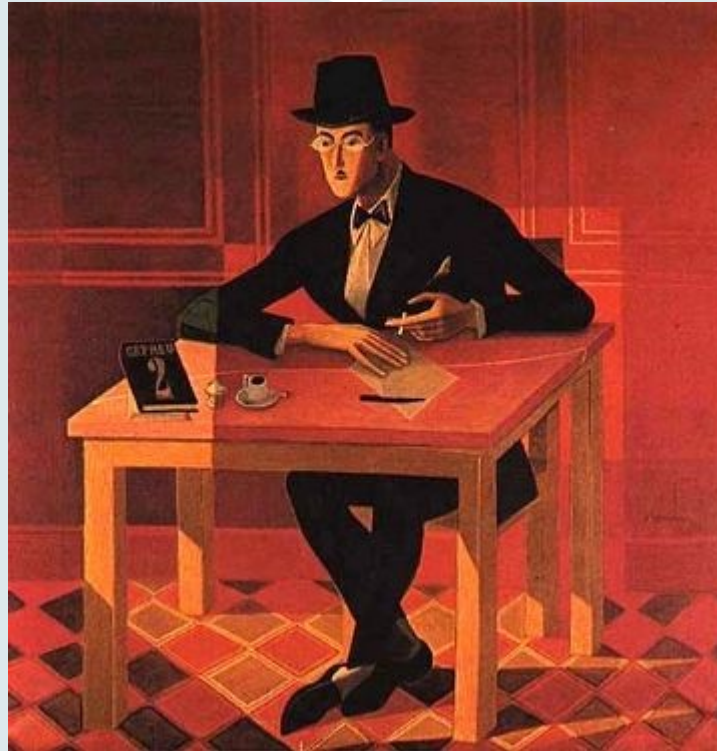


Modernismus



generace



- 1) **Orpheu** (1915): Fernando Pessoa, Mário de Sá-Carneiro, José de Almada Negreiros aj.
- 2) **Presença** (1927): José Régio, João Gaspar Simões, Branquinho da Fonseca, Miguel Torga aj.




počátky modernismu



- **1913** – v Lisabonu se vytvořilo jádro modernistické skupiny : F. Pessoa a Sá-Carneiro nejdříve spolupracovali s čas. *A Águia*, poté se postavili do opozice vůči saudosismu a požadovali novou literaturu (moderní, evropskou, kosmopolitní, odvážnou a vytríbenou)
- **1914** – Pessoa otiskuje báseň *Soumračné dojmy* (*Moçály*) [Impressões do Crepúsculo, Paúis]
- Sá-Carneiro vyd. sb. *Rozptýlení* (*Dispersão*) a novelu *Lúciova zpověď* (*A Confissão de Lúcio*)
- Kromě *Orphea* (1915, 2 čísla) vycházejí i jiné modernistické časopisy, např. *Portugal Futurista* (1917) , *Contemporânea* (1922 – 23), *Athena* (1924 – 25) aj.

základní rysy skupiny *Orpheu*



- umění pro elitu (cíl pobuřovat měšťáka)
- evropanství a kosmopolitismus
- inspirace novými básn. směry
- literární mystifikace, excentricita, ironie
- nová koncepce básn. subjektu – subjektivní pluralita, já se tříští na několik vnitřních já, která jsou často protikladná (reakce na „roztríštěný svět“, „svět v pohybu“);  nuance
 - já a ten Druhý (Sá-Carneiro: eu sou o Outro)
 - mnohost x nicota (vivem em mim inúmeros x não sou nada)
 - heteronymie

základní uměl. směry skupiny *Orpheu*



- Skupina *Orpheu* se vyznačuje tvorbou ve 2 rovinách:
- 1) postsymbolistická (prvky dekadentismu a symbolismu, paulismus)
- 2) avantgardní (intersekcionismus, sensacionismus, futurismus)

- *paulismus* (paulismo, „bahenní poezie“): dědictví dek. a symb.; F. Pessoa: „o vago“ (cíl, téma), „subtileza“ (prostý pocit je detailně rozebrán), „complexidade“ (mnohoznačnost, propojení objektivního a subjektivního plánu).

- *intersekcionismus* (interseccionismo, „průsečková poezie“): přiblížení ke kubismu; systematické (vědomé, racionální) prolínání různých plánů (např. přítomnost a nepřítomnost, současnost a minulost, skutečnost a sen).

- *sensacionismus* (sensacionismo, „pocitová poezie“): základem je pocit (sensação); heslo: „sentir tudo de todas as maneiras“; v poezii se uplatňuje jako spojení futurismu a vitalismu.

- *futurismus*: oslava rychlosti, dynamiky, energie, mechaniky, techniky, budoucnosti, vitality, živočišnosti a mužnosti (+ oslava války); po výrazové stránce: rozklad trad. syntaktických struktur (osvobozená slova)

Fernando Pessoa (1888 – 1935)



heteronymní poezie



- **Alberto Caeiro:**
 - bukolický pohanský básník složité povahy; snaží se o „dětsky“ čistý pohled na objektivní skutečnost – existuje pouze to, co je (jev– fenomenologie) - návrat k podstatám; skutečnost je nahlížena smysly (zejména zrakem) – „smyslový objektivismus“ (např. cyklus básní *Hlídač stád*)
 - styl prostý, prozaický, volný verš
- **Ricardo Reis:**
 - navazuje na tradici klasicismu (vzor Horatius); poezie erudovaná, intelektuální; směs stoického (rezignace) a epikurejského (ataraxia) myšlení
 - styl vytríbený, klas. formy (ódy), pravidelné strofy, latinismy, mytologické prvky
- **Álvaro de Campos (vývoj):**
 - 1) dekadentní fáze (pesimistická, „úniková“ poezie - pocity nudy, hnusu, úzkosti, vyhrocené estétství)
 - 2) sensacionistická fáze (opojení moderní civilizací, např. báseň *Triumfální óda*)
 - 3) fáze rezignace a únavy (blízká P. poezii ortonymní a B. Soaresovi)

Alberto Caeiro: *Pastýř stád* (XXIV)



To, co vidíme z věcí, jsou věci.
Proč bychom viděli nějakou věc, kdyby byla jiná?
Proč by vidět a slyšet byl náš klam,
jestliže vidět a slyšet je vidět a slyšet?

Podstatné je umět vidět,
umět vidět a přitom nemyslet,
umět vidět, když se vidí,
a nemyslet, když se vidí,
ani nevidět, když se myslí.

Tohle však (běda nám, co máme oblečenou duši!),
tohle si žádá důkladné studium,
učit se odnaučit,
a vyprostit se z onoho konventu,
kde básníci říkají, že hvězdy jsou věčné jeptišky
a květiny přesvědčené jednodenní kajícnice,
kde stejně však hvězdy jsou jen hvězdy
a květy květy,
pročež je nazýváme hvězdami a květy.

(Fernando Pessoa: *Nevinnost je nemyslet. Básně Alberta Caeira*. Přel. Pavla Lidmilová, Praha: Garamond, 2008))

Ricardo Reis



Pokojné jsou, mistře,
všechny hodiny,
které ztrácíme,
když jako do vázy
vkládáme květy
v jejich ztracení.

Není zármutků
ani radostí
v našem životě.
Kéž jej umíme,
zpozdílí, jež vědí,
nejen prostě žít,

ale projít jím,
klidní, pokojní,
děti majíce
za své učitele
a zrak naplněný
divy Přírody...

Na pobřežích řek,
na okrajích cest,
jak to nese čas,
povždy jenom v témž
lehkém odpočinku
pozemského žití.

Čas uplývá v dál,
nic nám neříká.
A my stárneme.
Téměř zlomyslně
uvědomujeme si
pocit, že jdeme vpřed.

Nemá cenu chtít
dělat prázdná gesta.
Neodolá se
nelidskému bohu,
který požívá
stále vlastní děti.

Trhejme si květy.
A ruce své zde
zlehka stápejme
v proudy klidných řek,
abychom se klidu
naučili též.

Jako slunečnice
pohled ke slunci,
opustíme pak život,
klidní, usmíření,
zcela bez výčitek,
že nám bylo žít.

Fernando Pessoa: *Heteronyma*. Přel. Josef
Hiršal a Pavla Lidmilová. Praha: Odeon:
1968)

Álvaro de Campos: Triumfální óda



V bolestném světle velkých žárovek továrny
třesu se horečkou a píši.
Píši skřípaje zuby, dravec k této kráse,
ke kráse zastara naprosto neznámé.

Ó kola, ó soukolí, věčné Rrrrrrr!
Mocná zadržovaná křeči běsnících mechanismů!
Běsnících vně i uvnitř mě,
ve všech mých obnažených nervech,
ve všech mých bradavkách vně všeho, čím cítím!
Mám zprahlé rty, ó velké moderní rachoty,
neboť vás slyším příliš zblízka,
a hoří mi hlava, neboť vás chci opěvat přemírou
výrazu všech svých pocitů,
přemírou, jež drží krok s vámi, ó stroje!

(...)

Ach, moci se vyjádřit celý, jako se vyjadřuje motor!
Být úplný jako stroj!
Moci jít vítězně životem jako poslední model auta!
Nechat se aspoň fyzicky tím vším prostoupit,
celý se rozervat, plně se rozevřít, nasáknout
všemi pachy olejů a výhni a uhlí,
této skvostné, černé, umělé a nenasytné flóry!

(...)

Mohl bych zemřít rozerván motorem
S pocitem slastného odevzdání ženy.
Vrhňte mě do vysokých pecí!
Hoďte mě pod vlaky!
Bijte mě na palubě lodí!
Masochismus prostřednictvím mechanismů!
Sadismus nevím čeho moderního a já a rámus!

poloheteronymní tvorba



- Bernardo Soares:
- fiktivní postava blízká Pessoaovi (osobní situace, myšlení): „sou eu menos o raciocínio e afectividade“;
- *Kniha neklidu* (Livro do Desassossego, 1982)
 - deníkové záznamy (fragmenty), které vznikaly zejména v letech 1914 – 34
 - 1. text: *V lese odcizení* (Na floresta de alheamento) – intersekcionismus (skutečnost x iluze)
 - tematika: ztráta identity, problém komunikace a sdělení, otázka tvorby; téma snu x skutečnosti (život je sen/fikce); konkrétní zachycení města a každodennosti
 - prvky existencialismu (pocit absurdity a nezakotvenosti; klíčové slovo - neklid - ve spojení s úzkostí z existence), prvky sensacionismu (vnímání smysly, vyhrocené pocity), prvky nihilismu (nicota, únava z bytí), prvky iracionalismu (sen překrývá skutečnost, logika je potlačena), parnasistní estétství (umění je krásné, protože není užitečné)

ortonymní tvorba



- básnická teorie „předstírání“: princip umění jako objektivní interpretace subjektivních pocitů (všechny pocity jsou tvorbou přetvářeny, tvorba – intelektuální činnost intelektualizace pocitu)
- teorie „dramatické poezie“ (4 stupně lyrické poezie):
 - 1. básník vyjadřuje své city (pokud jsou city různé – může vyjadřovat více „person“, které mají společné myšlení a styl)
 - 2. básník s velkou představivostí (větší než city) – každý svůj duševní stav prožívá spíše rozumem
 - 3. básník se do svých jednotlivých duševních stavů tak ponoří, že se nakonec odosobní a zcizuje sám sobě (každý duševní stav je výrazem jiné postavy)
 - 4. básník je několika básníky zároveň – je to básník dramatický, který píše lyrickou poezii
- *Poselství* (Mensagem, 1934) – lyricko-epická sbírka, aktualizace Lusovců; kontinuita saudosismu (snaha o obnovu Portugalska na základě autochtonních mýtů – symbolické vystižení osudu a předurčenosti port. národa (mýtus šebestiánství, Páté říše); eposej éry, která musí přijít – touha uniknout z absurdity každodenního života.
- *Námořník* (O marinheiro, 1915) – statické drama, místo děje zachycení psychických stavů („odhalení duší“) – lyrické monology; vše je zpochybněno (skutečnost i sen, život i smrt, přítomnost i minulost)

Fernando Pessoa: *Autopsychografie*



Básník dovede předstírat!
Bez pochybností namluví ti,
že bolest, o níž umí psát,
není bolest, již vskutku cítí.

A ti, kdož čtou, co vytvořil,
v čtené bolesti shledají
ne ony dvě, jež pocítil,
ale jen tu, již nemají.

A tak rozumu k pobavení
v svých kolejnicích rotuje
vláček pružinou natažený,
který se srdce jmenuje.

Mário de Sá-Carneiro (1890 – 1916)



- *Počátek (Princípio, 1912)* – sbírka povídek a novel
- *Rozptýlení (Dispersão, 1914)* - básn. sbírka
- ***Lúciova zpověď*** (A Confissão de Lúcio, 1914) – novela
- *Nebe v ohni (Céu em fogo, 1915)* – sbírka povídek a novel

- styčné motivy básní a povídek (novel):
 - sen, únik
 - šílenství, obsese, perverze
 - vnitřní labyrint: rozdvojení a rozpad osobnosti, já
 - a ten Druhý
 - posedlost smrtí, sebevražda
 - estétství, uměl. tvorba, kult krásy
 - narcismus, sebestřednost (ikarovský mýtus)



základní rysy skupiny *Presença*



- hlásí se k odkazu F. Pessoy a dalších představitelů skupiny *Orpheu* a stávají se prvními kritiky jejich díla
- program: *Literatura Viva e Literatura Livresca* (originalita, autenticita a intuice v literatuře)
- hájí čisté estetické hodnoty, polit. a soc. neangažovanost
- po vzoru fr. románu (Prousta a Gida) požadují subjektivismus, psychologismus, introspekci
- zobrazují problémy obecně lidské a etické; snaží se pochopit společnost skrze jedince

José Régio (1901 – 1969)



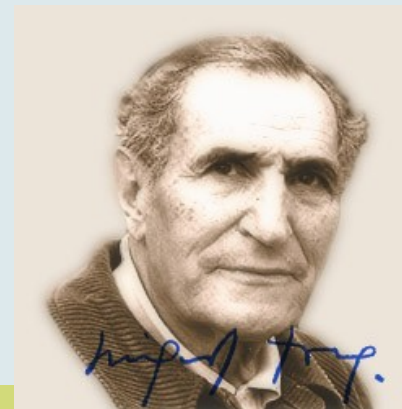
- všestranný autor (poezie, próza, drama, esejistika, lit. kritika)
- ve své tvorbě zobrazuje osobní vnitřní konflikty náboženské, etické a morální povahy
- v poezii: konfesijní tón
- polarizace: Bůh/Ďábel, tělo/duše, dobro/zlo, já/ten Druhý
- téma vnitřního labyrintu, hledání sebe sama, prozření
- r. *Hra na slepou bábu* (O jogo da cabra cega, 1943)
- sb. *Básně o bohu i ďáblovi* (Poemas de Deus e do Diabo, 1925)



Miguel Torga (1907 – 1995)



- od 30. let tvoří vně skupin a hnutí; hledá vlastní cestu a indiv. výraz
- zobrazuje jedince a jeho vnitřní konflikty (etické a exist. povahy), avšak nerezignuje na širší historicko-sociální kontext, začlenění jedince do společnosti
- výrazný regionalismus (zejména v próze: rodný kraj Trás-os-Montes)
- problematika náboženská (křesťanství x pohanství), existenciální (člověk je mnohdy postaven do mezní situace, která končí tragicky) a sociální (zobrazení chudších soc. vrstev – soucit s trpícími)
- symbolický přesah



Branquinho da Fonseca (1905 – 1974)



- zejména povídkář a novelista
- zobrazení „zvláštních“ postav (jejich vnitřních pochodů atd.) v mnohdy záhadném prostředí nasyceném neurčitým napětím
- soc. problematika (solidarita a soucit s chudými a osamocenými), implicitní kritika režimu
- *Neklidná řeka* (Rio turvo, 1945) – sbírka povídek a novel